

გლობალური ეკონომიკური კრიზისი და ავტოკრატიის მომავალი

საერთაშორისო ურთიერთობების ხასიათს დღეისათვის სამი საკვანძო ფაქტორი განაპირობებს: „ამერიკული გლობალური ძლიერების პრიმატი, დემოკრატიის გლობალური აღიარება და თავისუფალი სამარკეტო ეკონომიკური სისტემის ძლიერ სავარაუდო უპირატესობა პლანირებულ (გეგმურ) ეკონომიკურ სისტემასთან მიმართებაში. ეს ფაქტორები არიან ერთდროულად ურთიერთდაკავშირებულნი და ურთიერთდამოკიდებულნი. რასაკვირველია, ამერიკული ძლიერება დემოკრატიულ ხასიათს ეფუძნება და ამერიკული ეკონომიკა ძირითადად თავისუფალი სამარკეტო ეკონომიკაა“ [1].

მეოცე საუკუნეში დომინირებდა უტოპიური სიზუსტე, ფანატიზმი და დოგმა, გარკვეული კონცეფციების მოჩვენებითი უნივერსალურობა ადამიანთა საზოგადოების საუკეთესო მოწყობასთან მიმართებაში. ასეთი კონცეფციები შეიცავდნენ „გამოუსწორებელთა“ (a priori) აუცილებლობის იდეას. ეს დოგმები და მანიფესტაციები დღეისათვის უკვე წარსულს ეკუთვნის და ანმყოში, ჩვენი აზრით, დემოკრატიის იდეის ტრიუმფის მოწმენი გავხდით. მაგრამ აქვე, თავისთავად ისმის კითხვა: რამდენად გამძლე და დაცულია ეს რეალობა? როგორია კავშირი დემოკრატიასა და თავისუფალ ბაზარს შორის?

30-იანი წლების დიდმა დეპრესიამ დაასუსტა ლიბერალური დემოკრატია და ფაშიზმისათვის ნოყიერი ნიადაგი შექმნა. შეიძლება დღევანდელმა გლობალურმა კრიზისმა სანინალმდეგო ეფექტი გამოიწვიოს – დაასუსტოს ავტოკრატები და დემოკრატიის გაფურჩქვნა გამოიწვიოს? მომავლის წინასწარმეტყველება, უაზრობაა, მაგრამ რალაც ნიშნები ამისა უდავოდ არსებობს. საკმარისია გადავხედოთ ავტორიტარიზმის სამ ბასტიონს – რუსეთს, ვენესუელას და ირანს, რომელნიც მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ.

პუტინის რუსეთი ატარებს რესტავრაციულ ხასიათს და მის განმსაზღვრელ ნიშნად ითვლება მზარდი ანტიდასავლური ორიენტაცია. ამიტომ ეს სისტემა შეიძლება დაკვალიფიცირდეს, როგორც

„პარა“ ან კიდევ „ფსევდოდემოკრატიული“. პუტინის რუსეთი ჰგავს გზიდან გადახვეულ, თუ არა ანაქრონისტულ ქვეყანას – განსაკუთრებით ყოფილი საბჭოთა ბლოკის ევროპული წევრების დემოკრატიზაციის მიღწევების ფონზე.

2008 წლის პირველ ნახევარში, როდესაც ნავთობზე ფასმა აბსოლუტურ რეკორდს – 147 დოლარს / ბარელზე მიაღწია – პუტინმა რუსული ტანკები საქართველოსკენ დაძრა. თეირანში პრეზიდენტი **ახმედნეჯადი** უსასრულოდ იმეორებდა დოლარის წყევლას და „რომ იგი გახვრეტილი გროშიც არ ღირს“ და მთელი სავალუტო რეზერვები ევროზე გადაიტანა. ვენესუელის პრეზიდენტი უგო ჩავესი მოსკოვში ახალი შეიარაღების ხელმოსაწერად ჩავიდა. როცა ფასმა ნავთობზე 40 დოლარამდე დაიწია, სადღაც გაქრა მათი მედიდურობა. მათ მიერ „შავ ოქროზე“ აშენებული არამდგრადი იმპერიები ინფლაციისა და უმუშევრობის პირისპირ აღმოჩნდნენ და საფრთხე შეუქმნეს პირად ძალაუფლებას. ნავთობზე მაღალმა ფასმა და შემოსავლებმა უკანასკნელ წლებში რადიკალურად შეცვალეს გეოპოლიტიკური სიტუაცია. დღეს ჩვენ თვალს ვადევნებთ უკუ პროცესს.

შეიცვალა „სამეულის“ მიმართება და გაქანება. ჯ. ბუში – უმცროსის არაერთხელ „სატანად“ მომნათვლელი ვენესუელის მმართველი ურთიერთ პატივისცემისა და თანასწორობის პირობებში აშშ-სთან მოლაპარაკებას დათანხმდა. ასეთივე სურვილები გაუჩნდათ დანარჩენ რუსეთსა და ირანს. დავოსის ეკონომიკურ ფორუმზე პუტინი ხაზგასმული მონივნებით საუბრობდა ღია ეკონომიკაზე და მმართველობის სისტემაზე [2]. სამშობლოში დაბრუნებული შეხვდა ოპოზიციური გაზეთების რედაქტორებს, ყოველივე ეს ახლო წარსულში წარმოუდგენელი იყო.

იანვარში „ნიუ იორკ თაიმსი“ აცხადებდა, რომ ჩავესი არაოფიციალურ მოლაპარაკებებს აწარმოებს დასავლეთის ნავთობმაგნატებთან, რომელთა საბადოები თავის დროზე მის მიერ იქნა ნაციონალიზირებული [3].

ეკონომიკურმა დაცემამ საფრთხე შეუქმნა ირანის თეოკრატიულ რეჟიმს. ქვეყანას სჭირდება, რომ ნავთობი ღირდეს 75 დოლარი, რომ მისი სალდო მიმდინარე ოპერაციებში უარყოფითი არ იყოს. ისრაელის სახელმწიფოს განადგურების მოსურნეს, პოლიტიკური ლეგიტიმურობის საფრთხე დაემუქრა ივნისის საპრეზიდენტო არჩევნების დროს.

ეკონომიკური კოლაფსის თავიდან აცილება შესაძლებელი იყო. „ნავთობის მეფეებმა“ თავიანთი ხელით შექმნეს მისი წინაპირობები, სხვა ნავთობმომპოვებელი ქვეყნებისაგან განსხვავებით,

რომელთაც განსაკუთრებული ეკონომიკური სიძნელები არ ანუხებთ „სამეულს“ უხდება დაგროვების მობილიზება ბიუჯეტის ხარჯებისათვის. რუსეთმა სავალუტო რეზერვების ნახევარზე მეტი დახარჯა (650 მილიარდი დოლარი) რუბლის გასამყარებლად. ეს მაჩვენებელი ვენესუელასათვის შეადგენს 38 %-ს, ირანისათვის 25 %-ს [4].

გლობალური რეცესია ყველაზე სერიოზულ საშიშროებას უქმნის ქვეყნებს. ექსპერტთა აზრით, მან ჩამოაყალიბა „განსაზღვრული არასტაბილურობა“. ყოველივე უარყოფითთან ერთად კრიზისში რიგი ქვეყნებისათვის შექმნა ხელსაყრელი პირობები. საქმე ეხება შესაძლებლობას, გამოიყენონ მოწინააღმდეგის ბანაკში არსებული რთული წინააღმდეგობები და დიალოგი დაიწყონ მათთან, რომელთა საშინაო პრობლემები ზრდის მათ მზაობას კომპრომისებზე წასასვლელად. „როდესაც ნავთობზე ფასი სამმაგი ციფრით (147 დოლარი – ს. გრიგალაშვილი) განისაზღვრება, ძალიან ადვილია ხელი ჩაიქნო სანქციების, კორუფციის შედეგებზე – მაგრამ სავსებით სხვა საქმეა, როცა შემოსავალი აღარ არსებობს“ „ოქროს წვიმა“ სამივე ნავთობქვეყნისათვის თითქმის შეწყდა [5].

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე ისმის კითხვა: რამდენად კავშირშია ავტოკრატიული მმართველობა და დემოკრატიის განვითარების პერსპექტივები ქვეყნების ეკონომიკური სიძნელების დაძლევისათვის? რუსეთის მაგალითზე განვიხილოთ იგი.

საკითხი, თუ სად დგას დღევანდელი რუსეთი დემოკრატია-ავტოკრატიის სკალის მიხედვით, ამოწურულია – არსებობს მოსაზრება, რომ რადგან რუსეთი „თვითმყოფადი ცივილიზაციაა“ მან „საკუთარი“ ან „განსაკუთრებული“ გზით უნდა იაროს დემოკრატიისაკენ. ზოგიერთი ექსპერტი დღეს იქამდეც კი მიდის, რომ გვთავაზობს დემოკრატიის სპეციფიკურ „რუსულ დეფინაციას“.

მათი აზრით, რუსეთში ჩამოყალიბდა „სუვერენული დემოკრატიის კონცეფცია“ თუმცა თვით ტერმინი იტალიის ყოფილ პრემიერ-მინისტრს რომანო პროდის (2004 წ.) ეკუთვნის და შემდეგ გამოიყენა აშშ-ს თავდაცვის მინისტრმა დიკ ჩეინიმ (2006 წელი). რუსული ხედვით, მისი არსი შემდეგშია: თვითოეულ ხალხს უფლება აქვს ჩამოაყალიბოს თავისი ხელისუფლება ეფექტურობის კრიტერიუმიდან გამომდინარე და არა რაღაც უნივერსალური „დემოკრატიის სტანდარტების“ მიხედვით. რამდენად არის მისაღები ეს კონცეფცია მმართველი რეჟიმისათვის ჩამოყალიბებულია რუსულ თეზისში: „ყოველგვარი დემოკრატია აბსოლუტურად ისტორიულია და აბსოლუტურად ეროვნულია“. პუტინის ხელისუფლების სათავეში მოს-

ვლამდე ჯერ კიდევ არსებობდა ისეთი ინსტიტუტები, ორგანიზაციები და პროცედურები, რომლებიც დემოკრატიული თეორიის მიხედვით უნდა შენარჩუნებულიყო და მათი შემდგომი განვითარება განხორციელებულიყო – კრემლისაგან დამოუკიდებელი ზოგიერთი ელექტრონული და ბეჭდვითი მასმედია; მყიფე და ხშირად არაეფექტური სამოქალაქო საზოგადოება; ფედერალიზმის ზოგადი ნიშნები. მაგრამ პოლიტიკური მიღწევების უმრავლესობა ახალ ათწლეულში პუტინის რეჟიმის მიერ ლიკვიდირებულ იქნა.

დღევანდელი რუსეთის ნაწილობრივ (თუ სრულად არა) საბჭოთა კავშირის მდგომარეობამდე დაბრუნების ფონზე, როგორც მკვლევარს მეზადება კითხვა, რატომ წამოიწყეს საერთოდ და გადაიტანეს მტკივნეული ტრანსფორმაციული პროცესი, რომელიც 1985 წელს დაიწყო? წინამორბედთა მცდელობა სრული უაზრობა იყო? პოსტელცინის რუსეთს მიეცა გარდაქმნებისა და განვითარებული დემოკრატიის რეალური შანსი. მიუხედავად ამისა, პუტინის რუსეთი არ დაადგა პოლიტიკური პლურალიზმის განვითარების გზას. პირიქით, ლიკვიდირებულ იქნა დემოკრატიის მნიშვნელოვანი მონაპოვარი. ჩვენი აზრით, პუტინის რუსეთმა ხელიდან გაუშვა ისტორიული შანსი დაეძლია სახელმწიფო მონყობის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი სახელმწიფო პათოლოგია, რომლებმაც ის თავის დროზე როგორც მეფის, ისე საბჭოური იმპერიის კრახამდე მიიყვანა. ამდენად, როცა ვფიქრობთ ავტორიტარულ ქვეყნებში დემოკრატიის მომავალზე, მიგვაჩნია ეს თავად საზოგადოების ასარჩევია, რა გარემოში ისურვებს ცხოვრებას. რუსეთის მაგალითზე მომავალი ისტორიკოსები ამ პროცესს, რაც ხდება რუსეთში, უფრო კრიტიკულად შეაფასებენ.

მხოლოდ კარგი მენეჯმენტი და წარმატება, დემოკრატიული გარემო და საზოგადოების ჩართულობა გახდის შესაძლებელს არ განიცადონ ფიასკო ავტორიტარიზმის კორიფეებმა [6]. აზრი იმის შესახებ, რომ ისინი წარმოადგენენ ავტორიტარიზმის ახალ ფორმას, რომლებიც მოხერხებულად იყენებენ კაპიტალიზმს, რომ განამტკიცონ მათი მმართველობა, უკვე სულელური ჩანს. ისინი სუსტები არიან – როგორც ყველა, რომელთა ძალაუფლება დამყარებულია ძალასა და არა დემოკრატიის საფუძველზე [7].

დასკვნის სახით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ:

- 1) ეკონომიკური სიძნელეების დაძლევის გზა უშუალოდ დაკავშირებულია დემოკრატიული ინსტიტუტების განმტკიცებასთან,
- 2) ქვეყნებს ესაჭიროებათ მაქსიმალურად სამართლიანი და დამოუკიდებელი სურათი იმისა, რაც ხდება სინამდვილეში;

3) სახელმწიფო იდეალში უნდა შეიცავდეს ლიბერალურ და ეტატიურ ნაბიჯებს, მან ნაკლები დახმარება უნდა გაუწიოს ფავორიტ ოლიგარქებს და მთელი თანხები უნდა მიმართოს ისეთი სტრატეგიული ამოცანების განსახორციელებლად, როგორცაა: ეკონომიკის დივერსიფიკაცია, ნანოტექნოლოგიის, ბიოტექნოლოგიის და ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარება.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ზ. ბუეზინსკი, დემოკრატიის არამყარი ტრიუმფი, გაზ. „24 საათი“, 12. 04. 2003.
2. Давос, Смирные хозяева жизни („Washington Post“ США).
3. Поможет ли нынешний глобальный кризис, обуздать автократов („The Globe and Mail“ Канада), 13. 02. 2009. www.inosmi.ru
4. Закат могущества «нефтяных царей» („Newsweek“), 17. 02. 2009.
5. Не подталкивает ли Путин Россию к финансовой пропасти?, („Eurasia net“ США) 02. 03. 2009. www.inosmi.ru
6. А. Лившиц, Экономика похоже на женщину Разве ее поймешь? («Финансовые известия») 05. 10. 2005.
7. Нас одолевает миллион бюрократов („Newsweek“) 24. 02. 2009. интервью с И. Юргенсом. www.inosmi.ru

Suliko Grigalashvili

*Doktor of History, Associated Professor of the
Necnikal University*

Global economical crisis and the Future of autocracy

Summary

In the article there is discussed the economical situation that take place in three autocratic states (Russia, Iran, Venezuela) in the terms of economical crisis. There is shown the idea that to solve serious problems in economy is impossible without the restoration of democratic institutions – it's just rudimentary question to survive.